

De samenhang tussen gepest worden en het zelfbeeld van de leerling en de invloed die de leerkracht hierop heeft.

Tessa A. M. van Straaten (0975702)

Scriptiebegeleider: Prof. Dr. Paul Vedder

Tweede lezer: Fatih Toprak, MSc

Masterscriptie: Orthopedagogiek

Oktober 2015, Universiteit Leiden.

Abstract

Bullying is one of the most common forms of violence at school, with the added potential of serious consequences. This study investigated whether there is an association between being bullied and self-esteem. It also investigated how the teacher's attitude to bullying influenced this association. Questionnaires were used to gather information from 567 students from the 4th, 5th and 6th grade. Different questionnaires has been used to determine the socioeconomic circumstances in which the students were raised, the students' self-esteem, the level of bullying and the teachers' attitude to bullying. The findings showed a negative significant association between being bullied and self-esteem; the more often some-one is bullied, the lower the self-esteem. The teacher's attitude did not moderate the association between being bullied and self-esteem. There are a few limitations which one should bear in mind; students were answering questions about themselves and the answers could be influenced by what they might consider to be socially acceptable responses. The measurements are reflecting the students' own perceptions rather than their actual behavior. The choice of schools was not random and the research was conducted on one measuring moment. The results of the research do emphasize the serious consequences bullying can have and the importance to combat it.

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

Pesten is één van de meest voorkomende vormen van geweld op school, dat bovendien potentieel ernstige gevolgen kan hebben (Elinoff, Chafouleas, & Sassu, 2004). Uit een secundaire analyse van de resultaten van het Nederlandse Jeugdinstituut dat onderzoek heeft gedaan naar de cijfers over pesten in de periode 2006 tot 2012, komt naar voren dat ruim 10% van alle leerlingen zich niet veilig voelt vanwege één of andere vorm van pesten (Heuveln, Gaag, & Duiven, 2012). Uit recent onderzoek is zelfs gebleken dat één op de 16 leerlingen vaak gepest wordt (Van Dorsselaer et al., 2010).

Pesten is een oud fenomeen; Europese onderzoekers zijn al decennia bezig met het onderzoeken van de gevolgen van pesten (Olweus, 1991). Pesten is het agressieve gedrag dat voortkomt uit iemands moedwillige en bewuste wens een ander onder druk te zetten (Pellegrini & Long, 2002). Pesten kan fysiek (direct), psychologisch of indirect zijn. Onder fysiek of direct pesten valt slaan, schoppen, duwen, het afpakken van speelgoed van andere kinderen en heel ruig en intimiderend spelen. Psychologisch pesten betreft schelden, gezichten trekken, plagen, treiteren en bedreigen. Indirect pesten (minder duidelijk en minder zichtbaar) betreft het buitensluiten en afwijzen van kinderen in een groep (Olweus, 1991).

De 'Healthy Children Organisation' van de Amerikaanse Academie van Kindergeneeskunde zegt dat gepest worden de mogelijkheid van kinderen beschadigt om zichzelf in een positief licht te zien. Hierdoor kan het slachtoffer gaan geloven wat de pesters zeggen en is er een kans dat het slachtoffer uiteindelijk zelf gaat pesten doordat hij/zij zichzelf zwak, lelijk of minderwaardig voelt. Dit kan leiden tot een gevoel van hopeloosheid en zelfhaat. Sociale angst en het terugtrekken uit sociale situaties kan ook een probleem worden, dat op zijn beurt het gevoel van eigenwaarde nog meer kan beschadigen (Jenkins, 2008). O'Moore en Kirkham (2001) onderzochten de relatie tussen gepest worden en het gevoel van eigenwaarde. Aan hun onderzoek deden 13.112 schoolkinderen in Ierland (8-18 jaar) mee. Van deze groep waren er 7.315 kinderen tussen de 8 en 11 jaar en 5.797 kinderen tussen de 12 en 18 jaar. Uit dit

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

onderzoek kwam naar voren dat kinderen die slachtoffer van pesten waren in beide leeftijdsgroepen een lager gevoel van eigenwaarde hadden dan de kinderen die zeiden nooit gepest te zijn. Daarnaast bleek dat hoe vaker kinderen slachtoffer van pesten waren geweest, hoe lager hun gevoel van eigenwaarde was. Ook suggereren de onderzoekers dat een hoog gevoel van eigenwaarde kinderen en adolescenten beschermt tegen gepest worden.

Samenvattend zeggen zij dat er een sterke relatie is tussen gepest worden en een laag zelfbeeld (O'Moore & Kirkham, 2001). Ook in het onderzoek van Wolke, Woods, Bloomfield en Karstadt (2000) is een correlatie gevonden tussen gepest worden en zelfbeeld.

Uit andere onderzoeken blijkt dat kinderen die slachtoffer zijn van pesten niet alleen een grotere kans hebben om een negatief zelfbeeld te ontwikkelen, maar daarnaast een grotere kans hebben op het plegen van zelfmoord dan kinderen die nooit gepest zijn (Klomek et al., 2009; Shin Kim, Koh., & Leventhal, 2005; Shin Kim, Leventhal, Koh., & Boyce, 2009; Rigby, 2001).

Ondanks dat de heftige gevolgen van pesten bekend zijn, wordt er op scholen nog steeds gepest. De onderzoeksinstituten School & Innovatie Groep zegt dat in 2012 ongeveer 16% van de leerlingen in het basisonderwijs aangeeft in de voorgaande weken gepest te zijn. Deze gegevens zijn afkomstig uit het Landelijk onderzoek Pesten 2012 Primair onderwijs (Heuveln et al., 2012). Van deze leerlingen geeft 20% aan dat dit dagelijks gebeurt en 35% geeft aan elke week gepest te worden. Deze slachtoffers voelen zich vooral boos, verdrietig, eenzaam en bedreigd (Heuveln et al., 2012). Uit onderzoek van Kumpulainen, Räsänen en Puura (2001) blijkt dat er geen verschil is tussen jongens en meisjes in slachtofferschap van pesten. Samenvattend kan gesteld worden dat pesten nog te vaak voorkomt en dat de gevolgen zeer ernstig zijn.

Ondanks dat er nog veel gepest wordt op scholen, meldde slechts 27% van de slachtoffers dit aan de leerkracht (Jenkins, 2008). In een studie van Fekkes, Pijper en Verloove Vanhorick

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

(2005) deden 2.766 kinderen van Nederlandse basisscholen mee. Zij vulden een vragenlijst in over pestgedrag en de betrokkenheid van leerkrachten, ouders en klasgenoten bij pestincidenten. Uit dit onderzoek bleek dat bijna de helft van de gepeste kinderen niet aan de leerkracht vertelde gepest te worden.

De meeste leerkrachten zijn zich er van bewust dat pesten vaak al vroeg begint. Sommige leerkrachten zijn gaan geloven dat pesten een 'normaal' deel van de kindertijd is en hoort bij het opgroeien. Maar liefst 27% van het schoolpersoneel was het er 'mee eens' of 'sterk mee eens' dat 'een klein beetje pesten geen kwaad kan' (Dorothy, Espelage, & Swearer, 2004). Zo geloven sommige leerkrachten ook dat conflicten opgelost moeten worden door de kinderen zelf (Bullock, 2002). Uit een ander onderzoek bleek dat leerkrachten over het algemeen veel sympathie lieten zien voor de slachtoffers van pesten, maar deze sympathie verminderde naarmate het pesten langer aanhield (Boulton, 2011). Mediërende analyses die gedaan zijn in het onderzoek van Flaspohler, Elfstrom, van der Zee en Sink (2009) laten zien dat de steun van leeftijdsgenoten en leerkrachten wellicht de impact van het pesten op de kwaliteit van leven van de slachtoffers verzacht. Als dit inderdaad het geval is, is het van belang ervoor te zorgen dat de leerkrachten meer steun en begrip tonen voor de slachtoffers van pesten. Dat leerlingen die gepest worden dit vaak niet melden aan de leerkracht kan verklaard worden door de houding van de leerkracht. Dit is zonde want volgens Shin Kim et al. (2009) zijn leerkrachten juist belangrijk in de preventie van- en interventie bij pesten.

Onderhavige Studie

In de onderhavige studie wordt er antwoord gezocht op de volgende vraag: 'is er een samenhang tussen gepest worden en het zelfbeeld van de leerling' en 'heeft de houding van de leerkracht ten opzichte van het pesten invloed op deze relatie?' De resultaten uit eerder onderzoek van onder andere O'Moore en Kirkham (2001) laten al een sterke samenhang tussen gepest worden en zelfbeeld zien. Door deze resultaten wordt er verwacht dat er ook in

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

Nederland een sterke samenhang tussen gepest worden en zelfbeeld gevonden zal worden. Het onderzoek van O'Moore en Kirkham (2001) vormt een belangrijke inspiratie voor deze veronderstelling, maar deze studie is uitgevoerd in Ierland, met kinderen in het basis- en voortgezet onderwijs en is bovendien al 15 jaar geleden uitgevoerd. Kortom, alle reden om een vergelijkbaar onderzoek in Nederland uit te voeren. We richten ons daarbij specifiek op kinderen uit groep zes, zeven en acht van de basisschool.

Shin Kim et al. (2009) vinden dat de leerkracht een belangrijke component is in de preventie van- en interventie bij pesten. Aansluitend bij het onderzoek van Flaspohler et al. (2009) verwachten we dat de houding van de leerkracht invloed heeft op de samenhang tussen gepest worden en het zelfbeeld. Flaspohler en collega's concludeerden dat de steun van leerkrachten de impact van het pesten op de kwaliteit van het leven van de slachtoffers kan verzachten. Mogelijk kunnen zij ook de samenhang tussen gepest worden en het zelfbeeld van de slachtoffers beïnvloeden. Omdat er veel bekend is over pesten, maar nog weinig over de rol van de leerkracht hierbij, wordt er in dit onderzoek aandacht besteed aan de rol die de leerkracht kan spelen bij pesten en de gevolgen hiervan.

Methode

Participanten

De steekproef in dit onderzoek is select getrokken: de onderzoekers hebben via hun bestaande contacten scholen geworven. In totaal deden er 567 leerlingen mee aan het onderzoek afkomstig uit groep zes ($N=10$), groep zeven ($N=242$) en groep acht ($N=315$) van negen basisscholen in of nabij de Randstad. De kinderen hadden de leeftijd van 9-13 jaar ($M=11.04$, $SD=0,787$). Er deden 282 meisjes en 285 jongens mee aan het onderzoek. De meeste leerlingen zijn in Nederland geboren ($N=553$). De rest van de leerlingen geeft aan in Suriname (0,2%), in Marokko (0,2%), op de Antillen (0,4%), in anders westerse landen (0,7%) of in

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

anders niet- westerse landen (0,7%) geboren te zijn. Het grootste gedeelte van de moeders van de leerlingen is in Nederland geboren (86.4%). De rest van de moeders is geboren in Suriname (1,6%), op de Antillen (0,2%), in Marokko (3,9%), in Turkije (1,1%), in anders westerse landen (3,9%) of in anders niet- westers landen (2,6%). Ook het merendeel van alle vaders is in Nederland geboren (87.5%). De rest van de vaders is geboren in Suriname (1,6%), op de Antillen (0,2%), in Marokko (4,4%), in Turkije (0,9%) in anders westerse landen (2,1%) of in anders niet- westerse landen (2,3%).

Daarnaast is gekeken naar de sociaal-economische status (SES) van de leerlingen. De SES van de leerlingen is verdeeld in drie categorieën; laag, gemiddeld en hoog (Boyce, Torsheim, Currie & Zambon, 2006). Slechts 0,7% van de leerlingen had een lage SES ($N=4$), 17,7% een gemiddelde SES ($N=99$) en 81,6% van de leerlingen had een hoge SES ($N=457$).

Meetinstrumenten

Sociaal-economische omstandigheden waarin de leerlingen opgroeien: voor dit onderzoek is de Family Affluence Scale (FAS, Curry, Elton, Todd, & Platt, 1997) gebruikt om de sociaal-economische omstandigheden waarin de leerlingen opgroeien te bepalen. De FAS bestaat uit vier items ('hebben je ouders/verzorgers een auto' met antwoordopties 'nee', 'ja, één auto' of 'ja, twee of meer'; 'heb je een eigen slaapkamer' ('nee' of 'ja'); 'hoeveel computers/ tablets/ laptops hebben jullie in huis' ('geen', 'één', 'twee' of 'meer dan twee') en 'hoe vaak ben je in de laatste 12 maanden met je familie of ouders op vakantie geweest?' ('niet', 'één keer', 'twee keer' of 'meer dan twee keer'). Schnohr et al. (2008) vonden dat de betrouwbaarheid van de FAS, geschat met Cronbach's alpha, tussen landen varieerde. Zij vonden waarden tussen .20 en .60. Dit geeft aan dat er sprake is van een lage- tot matige interne consistentie. Wanneer de Cronbach's alpha boven de .70 ligt, wordt er over het algemeen gesproken van een goede interne consistentie (Field, 2000). De FAS heeft een goede correlatie met de Gross Domestic Product (GDP). De GDP is de algemene maat van het nationale welzijn (Boyce et al., 2006).

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

De correlatie tussen deze twee maten is .87 en de kappa-waarde is .57. De kappa-waarde is een maat van overeenkomst tussen beoordelingen die gecorrigeerd wordt voor kans (Green & Salkind, 2005). Dit betekent dat er sprake is van een goede criteriumvaliditeit en een 'gemiddelde' kappa-waarde (Landis & Koch, 1977).

Zelfbeeld: de Rosenberg Self-Esteem Scale is gebruikt om het zelfbeeld van de leerlingen te meten (Rosenberg, 1979). Hierbij werden tien stellingen, waaronder de stelling: 'Over het algemeen ben ik tevreden met mezelf', beoordeeld op een 5-puntsschaal, lopend van 'helemaal mee oneens' tot 'helemaal mee eens'. De Cronbach's alpha van deze vragenlijst is .88 (Greenberger, Chen, Dmitrieva, & Farruggia, 2002) en de test-hertest betrouwbaarheid ligt tussen de .82 en .88. Deze vragenlijst werd door de leerlingen ingevuld.

Pestgedrag: om de variabele 'slachtofferschap van pesten' te meten is gebruik gemaakt van de Illinois Victimization Scale (Espelage & Holt, 2001). Deze schaal bestaat uit vier items en meet de ervaring van slachtofferschap onder leerlingen. Een voorbeelditem is: 'Andere leerlingen hebben mij gepest'. Leerlingen beoordeelden de betreffende stellingen op een 5-puntsschaal, lopend van 'nooit' tot 'zeven keer of vaker'. Voor deze vragenlijst is een Cronbach's Alpha van .88 gerapporteerd. De 'factor loadings' varieerden van .55 tot .92 voor deze items. Dit verklaart 6% van de variantie in de factor analyse (Espelage & Holt, 2001).

De houding van de leerkracht ten opzichte van het pesten: om de houding van de leraar ten opzichte van het pesten te meten is gebruik gemaakt van de Perceived Teacher Response Scale (Troop-Gordon & Quenette, 2010). Deze vragenlijst werd door de leerlingen ingevuld en bestaat uit 24 items waarin geen onderscheid is gemaakt tussen jongens en meisjes. De vragen waren onderverdeeld in zes subschalen die elk een coping- strategie specificeren: het contact opnemen met ouders, het uit elkaar halen van leerlingen, het straffen van de pesters, het opperen van vermijden van de pesters en het adviseren van onafhankelijke coping. Een stelling uit deze vragenlijst is: 'Wanneer de ene leerling de andere lastig valt belt mijn leraar

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

de ouders van de pestende leerling'. Er werd gebruik gemaakt van een 5-puntschaal, lopend van 'bijna nooit' tot 'bijna altijd'. De interne betrouwbaarheden varieerden tussen de subschalen, met Cronbach's alphas van .65 tot .88 (Troop-Gordon & Quenette, 2010). De vragenlijst is aangepast; vier van de oorspronkelijke vragen zijn uit de lijst gehaald omdat deze niet van toepassing waren voor het onderzoek.

Procedure

Voor het onderzoek zijn in totaal 44 scholen opgebeld door de onderzoekers. Deze onderzoekers zijn masterstudenten Orthopedagogiek en doen mee aan het Masteronderzoek 'Pesten' van de Universiteit Leiden. De masterstudenten zijn volgens een vooraf opgesteld protocol te werk gegaan. In dit protocol staat stap voor stap beschreven hoe de onderzoekers zo efficiënt mogelijk informatie over het onderzoek kunnen verschaffen aan de scholen om vervolgens te vragen of de scholen interesse hadden in deelname aan het onderzoek.

Daarnaast stond in het protocol beschreven wat er gedaan moest worden als de school geen of juist wel interesse had in deelname aan het onderzoek. Wanneer scholen niet direct instemden of om meer informatie vroegen werd, met instemming van de school, de vooraf opgestelde informatiebrief naar de school opgestuurd. Hierin stond het onderzoek duidelijk beschreven.

De scholen die deze informatiebrief hadden ontvangen werden een week later nogmaals telefonisch benaderd door de onderzoekers met de vraag of zij alsnog wilden deelnemen aan het onderzoek. Met scholen die al hadden ingestemd, of alsnog instemden met deelname aan het onderzoek, werd een afspraak gemaakt om de vragenlijsten te komen afnemen. Deze afspraak kon gepland worden in de maanden januari, februari, maart of april. Ook zijn de onderzoekers bij een aantal scholen persoonlijk langs gegaan om informatie over het onderzoek te verschaffen en te vragen of zij interesse hadden in deelname aan het onderzoek. Hierbij is de rest van de procedure volgens hetzelfde protocol verlopen. Uiteindelijk hebben negen scholen ingestemd met deelname aan het onderzoek. De scholen die deel wilden nemen

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

aan het onderzoek werd gevraagd hoe zij het liefst de ouders van de leerlingen om toestemming wilden vragen. Zij konden dit zelf regelen, maar ze konden er ook voor kiezen om ons de vooraf opgestelde toestemmingsbrief voor ouders naar ouders op te laten sturen. Hierin werd toestemming aan de ouders gevraagd hun kinderen deel te laten nemen aan het onderzoek. Daarnaast kon de school ervoor kiezen onze toestemmingsbrief voor de ouders zelf op te sturen. De onderzoekers zijn vervolgens op de afgesproken data naar de scholen gegaan en hebben aan de klas volgens een vooraf opgesteld protocol uitgelegd wat er van de leerlingen werd verwacht. Ook werd verteld dat de leerlingen konden stoppen wanneer ze dat wilden zonder opgave van reden. De leerkracht was in de klas aanwezig om toezicht te houden. De leerlingen hebben in de klas eenmalig een gestandaardiseerde vragenlijst ingevuld. Deze vragenlijsten zijn met behulp van het vertaal-protocol 'forward-translation' en 'back-translation' volgens de richtlijnen van de World Health Organisation (2010) vertaald naar het Nederlands. De vragenlijst nam ongeveer 40 minuten in beslag. Nadat de leerlingen de vragenlijst hadden ingevuld, werden de vragenlijsten opgehaald en kreeg de klas een cadeau.

Statistische Analyses

Na een data inspectie uitgevoerd te hebben is er aan de hand van een correlatieel design met behulp van een Pearson correlatie antwoord gezocht op de vraag: 'Is er een samenhang tussen gepest worden en zelfbeeld?' Vervolgens is er met behulp van een hiërarchische multiële regressie analyse gekeken of de samenhang tussen gepest worden en zelfbeeld door de moderator 'houding van de leerkracht ten opzichte van het pesten' wordt beïnvloed.

Resultaten

Data Inspectie

In de analyses zijn niet alleen de participanten die complete data geleverd hebben meegenomen, maar alle participanten die 75% of meer van de vragen behorend tot de desbetreffende schalen hebben ingevuld. Op deze manier is voorkomen dat de helft van de steekproef zou worden weggegooid waardoor er veel informatie verloren zou gaan en er ‘selection bias’ op zou treden. Nu is gebruik gemaakt van bijna de volledige steekproef waardoor de resultaten beter te generaliseren zijn. De vragen waarbij het nodig was zijn gehercodeerd waardoor de vragen bij het uitvoeren van de analyses dezelfde richting op wezen. De sociaal-economische status is meegenomen als controlevariabele om te voorkomen dat er foute conclusies getrokken zouden worden. De analyses zijn twee keer uitgevoerd: één keer met- en één keer zonder de extreme uitbijters van de data. Een overzicht van de variabelen is weergegeven in Tabel 1. Hoe de variabelen onderling correleren is weergegeven in Tabel 2.

Tabel 1:

Beschrijvende statistieken van de variabelen; Zelfbeeld, Slachtofferschap, Houding van de leerkracht en SES.

Variabele	Min.	Max.	Scheefheid	Kurtosis	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	Outliers
Zelfbeeld	1.00	5.00	-.667	.296	4.00	.666	560	2
Slachtofferschap	1.00	5.00	1.948	3.820	1.56	.789	565	16
Houding van de leerkracht	1.45	4.65	-.310	.061	3.29	.532	557	2
SES	1.25	3.25	-.661	-.041	2.73	.410	567	1

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

Zelfbeeld. Wanneer de scheefheid en de kurtosis niet binnen de range -1 tot 1 vallen, is er sprake van een afwijking van de normale verdeling (Field, 2000). Bij 'zelfbeeld' liggen zowel de scheefheid (-.667) als de kurtosis (.296) tussen de -1 en 1. Dit geeft aan dat de verdeling normaal verdeeld is. De Cronbach's alpha voor 'zelfbeeld' in dit onderzoek is .82.

Slachtofferschap van pesten. Bij 'slachtofferschap van pesten' liggen zowel de scheefheid (1.948) als de kurtosis (-3.63) buiten de -1 en 1. Hieruit kan opgemaakt worden dat deze verdeling afwijkt van een normale verdeling. De Cronbach's alpha voor 'slachtofferschap van pesten' in dit onderzoek is .84.

Omdat uitbijters in de data een vertekend beeld kunnen geven, is de kans groot dat de 16 uitbijters op de variabele 'slachtofferschap van pesten' zorgen voor de afwijkende normale verdeling. Toch is op grond van zowel inhoudelijke- als statistische redenen gekozen om de 16 uitbijters in de analyses mee te nemen. Deze 16 participanten geven aan veel gepest te worden terwijl de rest van de steekproef aangeeft weinig tot nooit gepest te worden. Aangezien de hoofdvraag in dit onderzoek een samenhang tussen 'slachtofferschap van pesten' en 'zelfbeeld' onderzoekt zijn deze 16 uitbijters in de analyses meegenomen. Daarnaast is de regel voor normale verdeling minder streng wanneer er sprake is van een grote steekproef (Field, 2013).

De houding van de leerkracht ten opzichte van het pesten. De scheefheid (-.310) en de kurtosis (.061) liggen beiden tussen de -1 en 1. Dit geeft aan dat de verdeling normaal verdeeld is. De Cronbach's alpha voor 'houding van de leerkracht ten opzichte van het pesten' in dit onderzoek is .81.

SES. De scheefheid (-.661) en de kurtosis (-.041) van de SES van de leerlingen liggen beiden tussen de -1 en 1. Hieruit kan opgemaakt worden dat de verdeling normaal verdeeld is. De Cronbach's alpha voor 'SES' in dit onderzoek is .40. Deze Cronbach's alpha is laag, wat

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

mogelijk verklaarbaar is doordat er maar vier items gebruikt zijn om de SES te bepalen en de schaal verschillende antwoordschalen bevat. Hierdoor wordt het problematisch de Cronbach's alpha te berekenen en is er gekeken naar informatie uit ander onderzoek. Liu et al. (2012) hebben een test- hertest betrouwbaarheid gevonden van .75. Dit is een redelijke- tot goede test- hertest betrouwbaarheid.

Tabel 2:

Correlaties tussen de variabelen; Zelfbeeld, Slachtofferschap, Houding van de leerkracht en SES.

Variabele	Slachtofferschap	Houding van de leerkracht	SES
Zelfbeeld	-.260**	.075	.173**
Slachtofferschap		-.053	-.062
Houding van de leerkracht		-	.053

Opmerking. **. Correlatie is significant op 0.01 niveau (2-zijdig).

Samenhang tussen Gepest Worden en Zelfbeeld

Door middel van de Pearson correlatie analyse is er onderzocht of er een samenhang tussen 'slachtofferschap van pesten' en 'zelfbeeld' bestaat. De 'sociaal-economische status' is als controlevariabele meegenomen en de uitbijters zijn meegenomen.

Zoals verwacht wordt er een significant negatief verband ($r=-.260$, $p<.01$) gevonden tussen 'slachtofferschap van pesten' ($M=1.554$, $SD=.780$) en 'zelfbeeld' ($M=4.00$, $SD=.667$), waarbij is gecontroleerd voor SES ($M=2.728$, $SD=.411$). Als de score op 'slachtofferschap van pesten' toeneemt, neemt de score op 'zelfbeeld' af. Er is sprake van een zwak- tot gemiddeld verband (Cohen, 1988). Een vergelijkbaar verband wordt gevonden als dezelfde analyse gedaan wordt zonder de uitbijters mee te nemen.

Samenvattend kan er gesteld worden dat er een significant negatief verband is tussen gepest worden en zelfbeeld; als iemand vaker gepest wordt, is het zelfbeeld negatiever.

De Invloed van de Houding van de Leerkracht

Aan de hand van een hiërarchische multipele regressie analyse is er gekeken of ‘de houding van de leerkracht ten opzichte van het pesten’ invloed heeft op de bovengenoemde samenhang. Hierbij is de SES tevens als controlevariabele meegenomen. De variabelen die gebruikt worden om de interactieterm te berekenen zijn gecentreerd. De uitbijters zijn eerst in de analyse meegenomen.

Uit Tabel 3 is af te lezen dat 3.1% van de variantie wordt verklaard door de controlevariabele SES ($R^2=0.031$, $p<.01$). Het model als geheel (gepest worden, houding van de leerkracht en SES) verklaard 9.7% ($R^2=0.097$) van de variantie, $F(3,547)=19.39$, $p<.01$. Daarnaast is te zien dat ‘gepest worden’, ‘houding van de leerkracht’ en ‘SES’ een extra 6.6% van de variantie in ‘zelfbeeld’ verklaard. Dit is een significante bijdrage ($\Delta R^2=0.066$, $p<.01$).

Wanneer we kijken naar het model als geheel (houding van de leerkracht, gepest worden en SES) kunnen we uit Tabel 3 aflezen dat het significant is, $F(3,547)=19.60$, $p<.01$.

Slechts twee variabelen leveren een unieke significante bijdrage; gepest worden ($b^*=-.250$, $p<.01$) en SES ($b^*=.160$, $p<.01$). De moderator (houding van de leerkracht) levert geen unieke bijdrage ($b^*=.055$).

Ook als de uitbijters niet in de analyses worden meegenomen, is het effect niet significant.

Samenvattend kan gesteld worden dat de houding van de leerkracht geen significant effect heeft op de samenhang tussen gepest worden en zelfbeeld.

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

Tabel 3:

Verklaarde variantie door de onafhankelijke variabelen van zelfbeeld.

Model	R^2	R^2 Change	df1	df2	F
1	.031	-	1	549	17.023**
2	.097	.066	2	547	19.590**
3	.099	.002	1	546	14.931

Opmerking. Model 1 bevat de onafhankelijke variabele: SES, model 2 bevat de onafhankelijke variabele: SES, houding leerkracht, gepest worden en model 3 bevat de onafhankelijke variabele: SES, houding leerkracht, gepest worden, interactie gepest worden en houding leerkracht.

** . Correlatie is significant op 0.01 niveau (2-zijdig).

Discussie

In dit onderzoek is onderzocht of er een samenhang bestaat tussen gepest worden en zelfbeeld. Daarnaast is er gekeken of de houding van de leerkracht ten opzichte van het pesten invloed heeft op deze samenhang. De sociaal-economische status van de leerlingen is meegenomen als controlevariabele om te voorkomen dat er foute conclusies getrokken worden. De participanten die deelnamen aan dit onderzoek waren leerlingen uit groep zes, zeven en acht.

Pesten is het agressieve gedrag dat voortkomt uit iemands moedwillige en bewuste wens een ander onder druk te zetten (Pellegrini & Long, 2002). Nadat O'Moore en Kirkham (2001) 15 jaar geleden al lieten zien dat Ierse kinderen een lager zelfbeeld hadden wanneer ze vaker gepest werden, onderzoeken wij in de onderhavige studie of dit ook geldt voor Nederlandse kinderen uit groep zes, zeven en acht.

Zoals verwacht is er ook in ons onderzoek een samenhang gevonden tussen gepest worden en zelfbeeld. Er is sprake van een negatief verband; hoe vaker iemand gepest wordt, hoe negatiever het zelfbeeld is. Nu óók uit huidig onderzoek is gebleken dat gepest worden samenhangt met een negatiever zelfbeeld, kunnen de resultaten van dit onderzoek worden

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

gebruikt om de ernst van het pesten te benadrukken door er op te wijzen dat gepest worden ook in Nederland samenhangt met een negatiever zelfbeeld. Daarnaast kan dit als argument meegenomen worden om de scholen te overtuigen van de noodzaak het pesten aan te pakken. Wanneer scholen merken dat er (veel) gepest wordt, kunnen ze actie ondernemen door bijvoorbeeld gebruik te maken van een anti- pestprogramma. De Kanjertraining is een voorbeeld van zo'n anti- pestprogramma. De Kanjertraining is voorlopig goedgekeurd door het Nederlands Jeugdinstituut en is een training waarmee pesten kan worden aangepakt en het zelfvertrouwen van de leerlingen kan worden verbeterd (Vliek, 2013).

In tegenstelling tot onze verwachtingen naar aanleiding van het onderzoek van Flaspohler et al. (2009) is in het huidige onderzoek gevonden dat de houding van de leerkracht ten opzichte van het pesten geen significant effect heeft op de samenhang tussen gepest worden en het zelfbeeld. Dit betekent dat de invloed van gepest worden op het zelfbeeld niet minder wordt wanneer een leerkracht meer optreedt bij pestincidenten. Dit is geen goed teken.

Leerkrachten hebben vaak geen vertrouwen in hun eigen vaardigheden in het omgaan met pesten. In eerder onderzoek gaf Boulton (2011) al aan dat 87% van de leerkrachten meer training zou willen krijgen in het omgaan met pesten. Dit is mogelijk een verklaring voor het niet significante effect van de houding van de leerkracht op de samenhang. Juist omdat leerkrachten een belangrijke rol kunnen spelen bij preventie- en interventie van pesten (Shin Kim et al., 2009), geeft dit de noodzaak aan om hen meer handvatten te bieden bij het omgaan met pestincidenten. Wanneer leerkrachten beter weten hoe ze effectief moeten optreden tijdens pestincidenten en hierdoor meer vertrouwen hebben in hun eigen competentie, kan dit ervoor zorgen dat leerlingen ook meer het gevoel hebben bij hun leerkracht terecht te kunnen. Hierdoor zullen ze wellicht meer pestincidenten melden bij hun leerkracht. Dan zijn leerkrachten vaker op de hoogte van pestincidenten en kunnen zij ook vaker en effectiever ingrijpen. De kans is dan groot dat de houding van de leerkracht wél invloed heeft op de

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

samenhang tussen gepest worden en zelfbeeld, omdat de leerkrachten volgens Shin Kim et al. (2009) een belangrijke rol kunnen spelen bij pestincidenten.

Beperkingen. Ondanks dat we met zorgvuldigheid te werk zijn gegaan, zijn er enkele beperkingen in ons onderzoek. Hier kan in een eventueel vervolgonderzoek rekening mee gehouden worden. Informatie over het pesten hebben wij ingewonnen door leerlingen vragenlijsten te laten invullen over zichzelf. De kans is hierdoor aanwezig dat de leerlingen sociaal wenselijk hebben geantwoord. Daarnaast wordt met zelfrapportage de eigen beleving gemeten in plaats van feitelijk gedrag (Ledoux, Meijer, van der Veen, & Breevelt, 2013). Dit geldt tevens voor de vragen die de leerlingen hebben ingevuld over de houding van de leerkracht.

In de onderhavige studie is er sprake van een gemakssteekproef; de scholen zijn willekeurig benaderd. Mogelijk zijn de scholen die hebben deelgenomen aan het onderzoek niet representatief voor de rest van de scholen in Nederland. Zo was in dit onderzoek 97.5% van alle leerlingen in Nederland geboren en behoorden 81,6% van de leerlingen in de categorie 'hoge SES'. Om de generaliseerbaarheid in vervolgonderzoeken te vergroten is het nuttig om leerlingen van meer diverse etnische achtergronden en ook leerlingen met een lagere SES mee te nemen. Daarnaast kan het ook zo zijn dat vooral scholen waar veel wordt gepest niet mee wilden doen, omdat was aangekondigd dat ook ouders een rapportage zouden krijgen met de resultaten van het onderzoek. Hoge 'pest- cijfers' komen allicht niet ten goede aan de populariteit van de school. Het kan ook zo zijn dat juist scholen waar veel gepest wordt en daar al iets aan gedaan hebben mee hebben gedaan om te zien of er vooruitgang geboekt is. Ditzelfde geldt voor de leerlingen; leerlingen konden een briefje krijgen met toestemming van hun ouders om deel te nemen aan het onderzoek. Het zou kunnen dat leerlingen die veel gepest worden geen toestemming hebben gekregen van hun ouders omdat dit onderzoek te

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

confronterend is voor deze leerlingen, waardoor juist die leerlingen niet aan het onderzoek deel hebben genomen.

Daarnaast is dit onderzoek op één moment afgenomen. Het is raadzaam om in de toekomst een longitudinaal onderzoek uit te voeren; dan zijn de resultaten niet afhankelijk van één meetmoment en kan er onderzocht worden of de resultaten over de tijd zwakker of juist sterker worden. Tevens kan er dan meer gezegd worden over de richting van de samenhang. Door longitudinaal onderzoek kan ook worden vastgesteld of het inderdaad zinvol is om leerkrachten meer handvatten te bieden bij het omgaan met pestincidenten. Er kan bekeken worden of de houding van de leerkracht in de loop der tijd dan wel invloed heeft op de samenhang tussen gepest worden en zelfbeeld.

Literatuur

- Boulton, M.J. (2011). Teachers' views on bullying: definitions, attitudes and ability to cope. *British Journal of Educational Psychology*, 67, 223-233. doi: 10.1111/j.2044-8279.1997.tb01239.x
- Boulton, M.J., & Smith, P.K. (1994). Bully/victim problems in middle-school children: stability, self-perceived competence, peer perceptions and peer acceptance. *British Journal of Developmental Psychology*, 12, 315-329. doi 10.1111/j.2044-835X.1994.tb00637.x
- Boyce, W., Torsheim, T., Currie, C., & Zambon, A. (2006). The family affluence scale as a measure of national wealth: validation of an adolescent self-report measure. *Social Indicators Research*, 78, 473-487. doi: 10.1007/s11205-005-1607-6
- Bradshaw, C.P., Sawyer, A.L., & O'Brennan, L.M. (2007). Bullying and peer victimization at school: perceptual differences between students and school staff. *School Psychology Review*, 36, 361-382. Geraadpleegd op: <http://search.proquest.com/openview/737f1c16dca0d963a442bb2c80c9d97c/1?pq-origsite=gscholar>
- Bullock, J. R. (2002). Bullying among children. *Childhood Education*, 78, 130-133. Geraadpleegd op: http://www2.ku.edu/~soe/news-events/08-12/admissions/3_1_bullock.pdf
- Chen, C., Dmitrieva, J., Farruggia, S.P., & Greenberger, E. (2004). Adolescent self-esteem in cross-cultural perspective: testing measurement equivalence and a mediation model. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35, 719-733. doi: 10.1177/0022022104270114

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Dorsselaer van, S., Looze de, m., Vermeulen-Smit, E., Roos de, S., Verdurmen, J., Bogt ter, t., & Vollebergh, W. (2010). *HBSC 2009. Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland*. Utrecht: Trimbos-instituut. Geraadpleegd op: http://www.hbsc-nederland.nl/uploads/publicaties/openbaar/HBSC_Rapport_2013.pdf
- Elinoff, M. J., Chafouleas, S. M., & Sassu, K. (2004). Bullying: considerations for defining and intervening in school settings. *Psychology in the Schools, 4*, 887–897. doi: 10.1002/pits.20045
- Espelage, D., & Holt, M. (2001). Bullying and victimization during early adolescence: Peer influences and psychosocial correlates. *Journal of Emotional Abuse, 2*, 123-142. doi: 10.1300/J135v02n02_08
- Fekkes, M., Pijpers, F.I.M., & Verloove-Vanhorick, S.P. (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research, 20*, 81-91. doi 10.1093/her/cyg100
- Field, A. (2000). *Discovering statistics using IBM spss statistics*. Los Angeles, Londen, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM spss statistics*. Los Angeles, Londen, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.
- Green, S.B., & Salkind, N.J. (2005). *Using spss for windows and macintosh. Analyzing and understanding data*. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson.
- Gini, G., & Pozzoli, T. (2013). Bullied children and psychosomatic problems: A meta-analysis. *Pediatrics, 132*, 720-729. doi: 10.1542/peds.2013-0614

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

Heuveln, K., Gaag, M. van der., & Duiven, R. (2012). Landelijk onderzoek pesten 2012.

(Primair onderwijs). Geraadpleegd op: [http://www.nji.nl/nl/\(321422\)-Beschrijvingen-van-onderzoeken-en-registraties-Landelijk-onderzoek-Pesten-2012-Primair-onderwijs](http://www.nji.nl/nl/(321422)-Beschrijvingen-van-onderzoeken-en-registraties-Landelijk-onderzoek-Pesten-2012-Primair-onderwijs)

Jenkins, R. (2008). Beating down self- esteem. (Healthy children magazine, back to school).

Geraadpleegd op <http://www.healthychildren.org/Documents/Healthy-Children-Magazine/HealthyChildren-08BTS.pdf>

Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., Marttunen, M., Rimpelä, A., & Rantanen, P. (1999).

Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: school survey. *BMJ*, 319, 348-351. doi: <http://dx.doi.org/10.1136/bmj.319.7206.348>

Klomek, A.B., Sourander, A., Niemela, S., Kumpulainen, K., Piha, J., Tamminen, M.D.,

Almqvist, M.D., & Gould, M.S. (2009). Childhood bullying behaviors as a risk for suicide attempts and completed suicides: a population-based birth cohort study.

American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 48, 254-261. doi:

10.1097/CHI.0b013e318196b91f.

Kumpulainen, K., Räsänen, E., & Henttonen, I. (1999). Children involved in bullying:

psychological disturbance and the persistence of the involvement. *Child Abuse Neglect*

23, 1253–1262. doi: 10.1016/S0145-2134(99)00098-8

Kumpulainen, K., Räsänen, E., & Puura, K. (2001). Psychiatric disorders and the use of

mental health services among children involved in bullying. *Aggressive Behavior*, 27

, 102-110. doi: 10.1002/ab.3

Kumpulainen, K., Räsänen, E., Henttonen, I., Almqvist, F., Kresanov, K., Linna S-L,

Moilanen, I., Piha, J., Puura, K., & Tamminen, T. (1998). Bullying and psychiatric

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

- symptoms among elementary school-age children. *Child Abuse Neglect*, 22, 705-117.
doi: 10.1016/S0145-2134(98)00049-0
- Landis, J.R., & Koch, G.G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics*, 33, 159–174. doi: 10.2307/2529310
- Ledoux, G., Meijer, J., Veen, I. van der ., & Breetvelt, I. (2013). *Meetinstrumenten voor sociale competenties, megacognitie en advanced skills*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut
- Liu, Y., Wang, M., Villberg, J., Torsheim, T., Tynjälä, J., LV, T., & Kannas, L. (2012). Reliability and validity of family affluence scale (FASII) among adolescents in Beijing, China. *Child Indicators Research*, 5, 235-251. doi: 10.1007/s12187-011-9131-5
- Moore, M.O., & Kirkham, C. (2001). Self-esteem and it's relationship to bullying behavior. *Aggressive Behavior*, 27, 269-283. doi: 10.1002/ab.1010
- Olwues, D. (1994). Bully/victim problems among schoolchildren: basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1171-1190. doi: 10.1111/j.1469-7610.1994.tb01229.x
- Pellegrini, A.D., & Long, J.D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British Journal of Developmental Psychology*, 20, 259–280, 2002. doi: 10.1348/026151002166442.
- Process of translation and and adaptation of instruments [WHO]. (2015). Geraadpleegd op: http://www.who.int/substance_abuse/research_tools/translation/en/

- Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *Canadian Journal of Psychiatry*, *48*, 583-590.
- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the self*. New York: Basic Books. Melbourne, FL: Krieger.
- Schnohr, C.W., Kreiner, S., Due, E.P., Currie, C., Boyce, W., & Diderichsen, F. (2008). Differential item functioning of a family affluence scale: validation study on data from HBSC 2001/02. *Social Indicators Research*, *89*, 79-95. doi: 10.1007/s11205-007-9221-4
- Shin Kim, Y., Koh, Y-J., & Leventhal, B. (2005). School bullying and suicidal risk in Korean middle school students. *Pediatrics*, *115*, 357-363. doi:10.1542/peda.2004-0902
- Shin Kim, Y., Leventhal, B.L., Koh, Y-J., & Boyce, T. (2009). Bullying increased suicide risk: prospective study of Korean adolescents. *Archives of Suicide Research*, *13*, 15-30. doi: 10.1080/13811110802572098
- Slee, P. (1995). Peer victimization and its relationship to depression among Australian primary school students. *Personality and Individual Differences*, *18*, 57-62. doi: 10.1016/0191-8869(94)00114-8
- Troop-Gordon, W.P., & Kochenderfer-Ladd, G.W. (2013). Teachers' victimization-related beliefs and strategies: associations with students' aggressive behavior and peer victimization. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *43*, 45-60. doi: 10.1007/s10802-013-9840-y
- Troop-Gordon, W., & Quenette, A. (2010). Children's perceptions of their teacher's responses to students' peer harassment: moderators of victimization-adjustment linkages. *Merrill-Palmer Quarterly*, *56*, 333-360. doi: 10.1353/mpq.0.0056
- Vliek, L. (2013). *Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'kanjertraining'*.

DE INVLOED VAN GEPEST WORDEN OP HET ZELFBEELD

Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd op:

<http://www.nji.nl/nl/Databanken/Databank-EffectieveJeugdinterventies/Erkende-interventies-Kanjertraining>

Williams, K., Chambers M., Logan S., & Robinson D. (1996). Association of common health symptoms with bullying in primary school children. *BMJ*, *313*, 17–19. doi:

<http://dx.doi.org/10.1136/bmj.313.7048.17>

Wolke, D., Woods, S., Bloomfield, L., & Karstadt, L. (2000). The association between direct and relational bullying and behaviour problems among primary school children.

Journal of Child Psychology and Psychiatry, *41*, 989–1002.